

(42)

Michał Borysiekiwicz (1848–1899) – profesor okulistyki, kierownik Klinik Okulistycznych w Innsbrucku i Grazu

Michał Borysiekiwicz (1848–1899) – ophthalmology professor, head of departments in Innsbruck and Graz

Andrzej Grzybowski^{1,2}, Tomasz Kazato³, Dieter Schmidt⁴

- ¹ Oddział Okulistyczny Wielospecjalistycznego Szpitala Miejskiego w Poznaniu
Ordynator: dr hab. n. med. Andrzej Grzybowski, prof. UWM
- ² Katedra Okulistyki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
Kierownik: dr hab. n. med. Andrzej Grzybowski, prof. UWM
- ³ Oddział Okulistyczny Wojewódzkiego Szpitala Zespołonego w Lesznie
Ordynator: lek. Krystyna Frykowska
- ⁴ Klinik für Augenheilkunde am Universitätsklinikum Freiburg, Germany
Head: Universitäts Professor Thomas Reinhard, MD, PhD

Streszczenie:	Michał Borysiekiwicz (1848–1899) był profesorem okulistyki, kierownikiem Kliniki Okulistycznej w Innsbrucku (1887–1892) oraz kierownikiem Kliniki Okulistycznej w Grazu (1892–1899). Medycynę studiował na Uniwersytecie Wiedeńskim, tu w 1872 roku otrzymał tytuł doktora medycyny. Był uczniem Carla Ferdinanda von Arlta oraz Karla Stellwaga von Cariona. Był autorem kilkunastu prac klinicznych i badawczych opublikowanych w języku niemieckim. Tematyka jego prac dotyczyła farmakologii, chirurgii zaćmy, technik badania siatkówki oraz obejmowała przypadki kliniczne. Szczególną uwagę poświęcał anatomii porównawczej i fizjologii siatkówki.
Słowa kluczowe:	Borysiekiwicz, Uniwersytet w Innsbrucku, Uniwersytet w Grazu, anatomia siatkówki, historia okulistyki.
Summary:	Michał Borysiekiwicz (1848–1899) was an ophthalmology professor, head of the Eye Clinics in Innsbruck (1887–1892) and Graz (1892–1899). He studied medicine at the University of Vienna, where he was awarded the M.D. title in 1872. A student of Carl Ferdinand von Arlt and Carl Stellwag von Carion, the author of several clinical and research projects published in German, he focused his work on pharmacology, cataract surgery and retinal examination techniques. He also published some clinical cases. In his research, he particularly emphasized the comparative anatomy and physiology of the retina.
Key words:	Borysiekiwicz, University in Innsbruck, University in Graz, retinal anatomy, history of ophthalmology.

Michał Borysiekiwicz (ryc. 1.) urodził się 1 marca 1848 roku w Białobożnicy, małej miejscowości w powiecie Czortków w Galicji, obecnie należącej do Ukrainy (1). Białobożnica w 1921 roku liczyła 1296 mieszkańców (2). Był synem Michała – księdza greko-katolickiego, dziekana czortkowskiego – i Barbary z domu Kulczyckiej, z pochodzenia Polki. Naukę rozpoczął w szkole ludowej w Buczaczu. Sześć klas gimnazjum ukończył w Stanisławowie, a egzamin dojrzałości zdał w 1866 roku w Tarnopolu (3). Na studia medyczne udał się do Wiednia. W 1872 roku po ukończeniu studiów z bardzo dobrym wynikiem uzyskał tytuł doktora wszech nauk lekarskich. Początkowo przez dwa lata był aspirantem u Carla Ferdinanda von Arlta, a później asystentem u Karla Stellwaga von Carion, u którego pracował do 1879 roku. W 1880 roku uzyskał habilitację. Pracując w Klinice Wiedeńskiej, doskonalił umiejętności, stał się doskonałym operatorem, szczególnie interesował się anatomią patologiczną i porównawczą oka. Działalność dydaktyczna Borysiekiwicza przyciągała nie tylko studentów, ale i praktykujących lekarzy z odległych części Monarchii Austro-Węgierskiej oraz Europy. W 1887 roku objął Katedrę Okulistyki w Innsbrucku.

Ryc. 1. Michał Borysiekiwicz (1848–1899).

Fig. 1. Michał Borysiekiwicz (1848–1899).

ku. W latach 1889 i 1890 piastował funkcję dziekana i prorektora tej uczelni (4, 5). W tym okresie – chociaż nie był Niemcem – przyjaźnił się z wieloma znanymi osobistościami i zyskał ich uznanie. Do przyjaciół Borysikiewicza należeli m.in. Niemcy: Wilhelm Roux¹, Carl Nicoladoni², Wilhelm Franz Loebisch³, oraz Polak Włodzimierz Łukasiewicz⁴ (3). W 1892 roku został powołany na stanowisko kierownika Katedry Okulistyki w Grazu. W czasach, kiedy nią kierował, klinika zyskała rozgłos i prestiż. Twierdził, że podstawą wiedzy okulistycznej jest anatomia patologiczna, dlatego wspólnie z Aloisem Birnbacherem⁵ prowadził wykłady z anatomii patologicznej oka. Dzięki dotacjom, które wywalczył, stworzył w ramach kliniki dwa etaty operatorów, rozwinął działalność laboratorium, doposażył sprzętowo klinikę i uzupełnił zbiory biblioteczne. Dużą przyjemność sprawiały mu wykłady dla studentów. Traktował ich surowo, ale sprawiedliwie. Nie tolerował dyskryminacji, to przysporzyło mu sympatii. Ze szkoły, którą stworzył, wywodziło się wielu wybitnych lekarzy okulistów: m.in. Alois Sachsabera – docent okulistyki w klinice w Grazu, i Vinko Lusic-Matkovic – ordynator oddziału ocznego szpitala w Zagrzebiu. U Borysikiewicza swoje umiejętności doskonalił również Bolesław Wicherkiewicz oraz Teodor Bařaban (6). W jego domu często zatrzymywali się przyjezdni rodacy (3).

Borysikiewicz regularnie odwiedzał ojca w Zarwanicy i brata w Ćwitowej. Podczas tych odwiedzin bezinteresownie pomagał chorym, którzy przybywali tłumnie.

W 1882 roku Borysikiewicz ożenił się z Teresą Riedel. W czasach rozkwitu kariery zawodowej otrzymał propozycję objęcia Kliniki Okulistycznej w Pradze, a także Kliniki Okulistycznej w Wiedniu – kiedy odszedł profesor Karl Stellwag, na to stanowisko typowała go komisja konkursowa.

W 1899 roku został wybrany na stanowisko dziekana wydziału lekarskiego. Nie zdążył jednak wypełnić tego zadania, zmarł w Grazu w 1899 roku z powodu zapalenia oskrzeli i rozedmy płuc. Został pochowany w Białoboznicy. Na przełomie lat 1903/1904 postawiono mu pomnik, który przetrwał do dzisiaj (ryc. 2.).

Informacje na temat narodowości Borysikiewicza są sprzeczne – inne w literaturze polskiej, a inne w ukraińskiej. Za granicą, gdzie pracował, był uważany za Polaka. Osobiście oceniał ludzi według ich pracy, narodowość nie była kryterium oceny. W jednakowy sposób traktował Polaków i Ukraińców, nie angażował się nigdy w sprawy polityczne. Bardzo żałował, że musiał pracować na obczyźnie (3).

Dorobek naukowy Borysikiewicza nie był zbyt obfity, chociaż każda z jego publikacji była poprzedzona wieloletnimi badaniami i szczegółowo opracowana oraz bogato ilustrowana. Jego pracy naukowej przyświecała zasada *non multa sed multum* (3). Borysikiewicz ogłosił kilkanaście prac napisanych w wyłącznie w języku niemieckim. Ich tematyka dotyczyła farmakologii, chirurgii zaćmy, technik badania siatkówki oraz obejmowała przypadki

Ryc. 2. Pomnik Michała Borysikiewicza w Białoboznicy. W środkowej części pomnika widoczny ślad po zniszczonym medalionie z portretem zmarłego.

Fig. 2. Michał Borysikiewicz's monument in Białoboznica. The trace of the broken locket with a portrait of the deceased is visible in the middle part of the monument.

kliniczne. Jednak najwięcej uwagi Borysikiewicz poświęcił pracom z dziedzin anatomii porównawczej i fizjologii siatkówki.

Praca opublikowana w 1879 roku dotyczyła pęcherzycy ocznej (7). Autor opisał przypadek 76-letniego mężczyzny, u którego zdiagnozowano pęcherzycę narządów płciowych i zmiany na spojówce oka lewego postępujące wraz z rozwojem choroby. Pacjent był leczony roztworem azotanu srebra, atropiną i zimnymi okładami. Pomimo terapii stan oka nie poprawił się, a proces chorobowy objął również drugie oko.

Chirurgii zaćmy poświęcona była praca z 1880 roku (8). Wstęp obejmował rys historyczny chirurgii zaćmy. W dalszej części Borysikiewicz opisał swoje doświadczenia, które zdobył, będąc asystentem profesora Karla Stellwaga w Klinice Wiedeńskiej. Praca powstała na podstawie analizy 184 operacji zaćmy wykonanych przez autora. W wyniku udoskonalenia cięcia rogówkowo-twardówkowego udało mu się uzyskać szybsze odtwarzanie przedniej komory po zabiegu – w konsekwencji powikłań było mniej, a gojenie szybsze. Preferował wewnątrzokowe usunięcie zaćmy, dzięki któremu ryzyko pozostawienia mas zaćmowych było mniejsze, a tym samym mniejsze było ryzyko powstania stanu zapalnego. Równolegle wykonywał również pomiary jądra soczewki wydobytego podczas operacji – jego średnica wahała się od 7 do 10 mm, a grubość utrzymywała w granicach od 3 do 4 mm. Istotną sprawą, na którą zwrócił uwagę, była również opieka pooperacyjna. Zalecał kontrolowanie stanu pacjenta kilkakrotnie w ciągu kilku godzin po operacji, ponieważ dolegliwości bólowe, uczucie ucisku gałki ocznej, można było zmniejszyć np. poprzez zmianę opatrunku.

W 1882 roku opublikował pracę, w której zawarł obserwacje dotyczące dna oka u pacjentów hospitalizowanych w klini-

¹ Wilhelm Roux (1850–1924) – zoolog, anatom i embriolog, profesor uniwersytetów w Halle oraz Innsbrucku.

² Carl Nicoladoni (1847–1902) – profesor chirurgii uniwersytetów w Innsbrucku oraz Grazu.

³ Wilhelm Franz Loebisch (1839–1912) – profesor chemii medycznej uniwersytetu w Innsbrucku.

⁴ Włodzimierz Łukasiewicz (1860–1924) – profesor dermatologii uniwersytetów w Innsbrucku i we Lwowie.

⁵ Alois Birnbacher (1849–1915) profesor okulistyki uniwersytetu w Grazu.

ce psychiatrycznej (9). Badanie dna oka przeprowadzono u 171 pacjentów, u których zdiagnozowano schorzenia neurologiczne i psychiatryczne. Z grupy badanych wyłoniono 28 pacjentów, u których postępował paraliż, a badanie dna oka dowiodło, że u 8 spośród nich występował obrzęk tarczy nerwu wzrokowego, u 3 – błada tarcza, ponadto często występowała nieprawidłowa reakcja źrenicy na światło. U ponad 50% pacjentów, u których zdiagnozowano zapalenie mózgu, Borysikiewicz stwierdził obrzęk tarczy nerwu wzrokowego lub jej zanik. Duży procent zmian na dnie oka, łącznie z obrzękiem tarczy nerwu wzrokowego, autor odnotował u pacjentów cierpiących na paranoję, upośledzenie umysłowe, padaczkę oraz u chorych na ostry i przewlekły alkoholizm. W publikacji z 1887 roku Borysikiewicz opisał znieczulające właściwości kokainy (10). Omówił przydatność kokainy w procedurach chirurgicznych. W trakcie operacji zeza kokaina podana podspojówkowo w okolice operowanego mięśnia umożliwiała całkowite zniesienie bólu, można było zatem przeprowadzić zabieg. Podczas enukleacji znieczulenie kokainą nie przynosiło oczekiwanych efektów. Natomiast kokaina podawana do przedniej komory oka dobrze sprawdzała się podczas zabiegów chirurgii zaćmy. Obserwowano defekty nabłonka rogówki i jej zmętnienia, które mijały po trzech lub czterech dniach. U niektórych pacjentów wystąpiły psychozy.

Ryc. 3. Przekrój ludzkiej siatkówki oka obejmujący plamkę.
Fig. 3. Cross-section of the human retina including the macula.

Ryc. 4. Przekrój siatkówki oka słonia – ze szczególnym uwzględnieniem komórek zwojowych.
Fig. 4. Cross-section of the elephant's retina, with particular focus on ganglion cells.

W kolejnych pracach własnych Borysikiewicz omawiał badania histologiczne siatkówki człowieka oraz różnych zwierząt. W opracowaniu z 1887 roku opisał szczegółowo budowę siatkówki człowieka (ryc. 3.), słonia (ryc. 4.), tygrysa, lamparta oraz kota (11). Wychwycił różnice w budowie poszczególnych warstw siatkówki i je opisał. Komórki zwojowe słonia były okrągłe, w pobliżu plamki zmieniały kształt na gruszkowaty, miały kilka wypustek. Komórki zwojowe tygrysa i lamparta miały dwie duże wypustki przebiegające w poprzek siatkówki. W publikacji znajduje się kilkadziesiąt starannie przygotowanych rycin odwzorowujących obrazy mikroskopowe (12, 13).

Analizę elementów światłoczułych siatkówki Borysikiewicz zawarł w publikacji, która była kontynuacją pracy z 1894 roku (13). Autor wykluczał, aby w tym procesie rolę odgrywały pręciki i czopki, traktował je jako zakończenia komórek Müllera. Uważał, że podczas oddziaływania światła na siatkówkę zachodzą w niej zmiany, jednak w prowadzonych badaniach histologicznych nie umiał dowieść ich istnienia.

W pracy opublikowanej w 1899 roku Borysikiewicz szczegółowo opisał siatkówkę kameleona (15).

Aktualną do dzisiaj kwestię leczenia krótkowzroczności poprzez usuwanie przezierną soczewki Borysikiewicz przedstawił w artykule z 1889 roku (16). Opis metody poprzedził rysem historycznym. Poprzez usunięcie soczewki u pacjentów z wysoką krótkowzrocznością uzyskiwano poprawę widzenia. Autor przestrzegał jednak przed tą metodą, ponieważ może ona prowadzić do wielu powikłań. Niebezpieczeństwo zakażenia szacował na 2,7%. Wspominał o dużym ryzyku upływu ciała szklistego i wtórnego odwarstwienia siatkówki. Do innych powikłań zaliczał jaskrę i zapalenie tęczówki. Według niego wzrost ciśnienia ocznego mógł być skutkiem pęcznienia pozostawionych resztek soczewki w gałce ocznej. Krwotok wewnątrzgałkowy występował rzadko. Borysikiewicz przeprowadził 24 takie operacje – był zadowolony z wyników. U jednego pacjenta doszło do odwarstwienia siatkówki. Borysikiewicz zauważył, że choroby siatkówki lub naczyńówki są przeciwwskazaniem do tego typu zabiegu, podobnie odwarstwienie siatkówki w drugim oku.

Borysikiewicz był okulistą pochodzenia polsko-ukraińskiego. Jego badania histologiczne siatkówki człowieka i różnych – często bardzo egzotycznych – zwierząt, były powszechnie znane, a ich wyniki cytowane przez kolejne lata. Prace te ugruntowały mu wysoką pozycję naukową w Europie. Jako jeden z niewielu polskich naukowców i klinicystów tego okresu uzyskał tytuł profesora i stanowisko kierownika europejskiej kliniki okulistycznej, a jako jedyny – kierownika kliniki okulistycznej w ówczesnej Austrii.

Piśmiennictwo:

1. Pagel J: *Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts. Mit einer historischen Einleitung. Mit 669 Bildnissen.* Urban & Schwarzenberg, Berlin und Wien 1901, 214–215.
2. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej.* Tom XV – Województwo Tarnopolskie, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1923, 8.
3. Bałtaban T: *Michał Borysikiewicz Wspomnienie pośmiertne.* 23 IX 1899, Lwów.
4. Anonim. *Śp. dr Michał Borysikiewicz, wspomnienie pośmiertne.* *Gazeta Lekarska* 1899; 39: 1032–1033.

5. Surman JJ: *Habsburg Universities 1848–1918*. Biography of a Space Verfassunger Wien 2012, 247.
6. Grzybowski A, Kazało T, Rękas M, Paluch M: *Teodor Karol Bałaban (1866–1941) okulista i generał brygady Wojska Polskiego*. Klinika Oczna 2013; 3.
7. Borysikiewicz M: *Pemphigus conjunctivae vulgaris (cachecticus)*. Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde 1879, XVII, 326–332.
8. Borysikiewicz M: *Contributions to the cataract extraction in adult patients*. Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde 1880.
9. Borysikiewicz M: *Ophthalmoscopic observations in 171 psychiatric patients from Prof. Dr. Meynert's clinic Allgemeinte*. Wiener medizinische Zeitung 1882; 27: 473–474; 485–486, 497–498, 521–522, 554.
10. Borysikiewicz M: *Cocaine in ophthalmic practice*. Wiener Medizinische Wochenschrift 1887; 10: 292–296.
11. Borysikiewicz M: *Untersuchungen über den feineren Bau der Netzhaut*. Toeplitz & Deuticke, Leipzig & Wien 1887, 1–58.
12. Grzybowski A: *Polski dorobek naukowy XIX wieku w zakresie badań anatomii, fizjologii oraz patologii siatkówki*. Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Łódź 2010, 77.
13. Grzybowski A: *Forgotten achievements of Polish retinal research in international ophthalmology*. Acta Ophthalmologica. 2012; 90: 193–198.
14. Borysikiewicz M: *Weitere Untersuchungen über den feineren Bau der Netzhaut*. Leipzig & Wien 1894. F. Deuticke, 64.
15. Borysikiewicz M: *Beiträge zum feineren Baue der Netzhaut des "Chamaeleo vulgaris"*. F. Deuticke, Leipzig 1899, 3–39.
16. Borysikiewicz M: *The surgical treatment of myopia*. Mitteilungen des Vereins der Ärzte in Steiermark 1899, 36.

Praca wpłynęła do Redakcji 16.06.2014 r. (1478)
Zakwalifikowano do druku 01.08.2014 r.

Adres do korespondencji (Reprint requests to):
dr hab. n. med. Andrzej Grzybowski, prof. nadzw. UWM
Oddział Okulistyczny Wielospecjalistycznego Szpitala
Miejskiego w Poznaniu
ul. Szwajcarska 3
61-285 Poznań
e-mail: ae.grzybowski@gmail.com

Polskie Towarzystwo Okulistyczne

e-mail: pto@pto.com.pl